

Stereotypy

Zpracováno s využitím podkladů P. Pospěcha (2004) a A. Wyrobkové (2005)

Stereotyp

- Řecké slovo „stereos“ znamená „pevný“, „tupos“ znamená stopa.
- „Stereotyp“ bylo označení pro kovovou formu, s jejíž pomocí se tisknou identické kopie.
- Termín stereotyp použil v psychologickém významu poprvé Walter Lippmann (1922), v knize Public Opinion.

Stereotyp

Samozřejmě, že stereotypy byly známy a hlavně používány dávno před Lippmannem.

„Řekové jsou stateční a zároveň chytrí, proto stojí nejvýše. Pod nimi jsou potom barbari ze severu, kteří jsou sice stateční, ale hloupí, a Asiaté, chytrí, ale zato zbabělí...”

Každý národ má svůj stereotyp

Stereotyp - definice

- „Mentální obrazy v myslích jedinců.“ (Lippmann, 1922).
- „Stereotypy jsou sdílená přesvědčení („beliefs“) o osobnostních vlastnostech a chování členů skupiny“ (Leyens, Dardanne, 1997)
- „Stereotypy jsou uložené sociální vědění o skupinách“ (Lawrence, 1999)
- „Stereotyp je *nadsazené* přesvědčení, spojené s určitou kategorií. Jeho funkcí je ospravedlnění (racionalizace) našeho jednání ve vztahu k této kategorii“ (Allport, 1954, 1958)

Definice stereotypu

- „Kategorii nazýváme stereotypem, pokud členové určité kultury či subkultury bezvýhradně věří, že určitý pojem charakterizuje všechny členy určité skupiny.“
- Důraz na sociální kapitál: Stereotypy jsou uložené sociální vědění o skupinách (Lawrence, 199)),

Jsou „šablonovitě“ předem dány, nejsou produktem přímé zkušenosti. Nějaké schéma, přes které vnímáme sociální svět.

„Nejdříve definujeme a potom vidíme“ (Lipmann)

Stereotyp

Sociálně sdílená mínění o skupinách či jednotlivcích:

- se nezakládají na přímé osobní zkušenosti,
- nejsou nutně v souladu s objektivními fakty,
- jsou odolné vůči změně

Stereotypy

- Jsou vždy nepravdivé
- Ale mohou mít pravdivé jádro

Stereotypy a sociální kategorie

- V diskursu sociálního poznávání (social cognition) jsou stereotypy chápány jako zvláštní druh sociální kategorie (Higgins, 2000, Fiske, 2000). Kategorie obecně je seskupení dvou a více rozdílných objektů, s nimiž je nakládáno podobným způsobem
- V rámci kategorií je zdůrazněna podobnost, členství v různých kategoriích zdůrazňuje odlišnost prvků. To platí i o sociálních kategoriích, jejichž členy jsou lidé.
- Stereotypy jsou oproti kategoriím méně flexibilní.
- Stereotypy jsou komplexnější než kategorie, protože v sobě nutně nesou hodnocení a tedy i emoce

Stereotypy a schémata

- „Schéma je mentální struktura, která obsahuje obecná očekávání a znalosti o světě“.
- Stereotypy jsou také schémata a, tak jako v případě kategorií, mají podobnou funkci.
- Schémata jsou ovšem obecnější, protože zahrnují i „scénáře“ událostí, sociálních rolí, atd.
- Anderson a Klatzky (1987): stereotypy jsou obsahově bohatší a pracují se specifickějšími vlastnostmi, než schémata. Jsou také užitečnější při predikování událostí.

Stereotypy a sociální reprezentace

- Uvedl S. Moscovici (1975) na základě Durkheimova pojetí kolektivních představ.
- "Sociální reprezentace jsou systémy předdefinovaných konceptů, obrazů a hodnot, které mají vlastní kulturní význam a přetrvávají nezávisle na existenci jednotlivce,"
- jde o "množinu pojmů a vysvětlení, vycházejících z každodenního života a komunikace. V naší společnosti jsou ekvivalentem mýtů a věr tradičních společností; mohou být chápány jako současná verze zdravého rozumu (common sense)"
- Sociální reprezentace představují nejširší z uvedených způsobů zarámování stereotypů. Zároveň se svým důrazem na sociální konstrukci lidského vědění přibližují sociologickému pohledu.

Společenská funkce stereotypů

- W. Lippmann:
  - „ekonomizace lidského úsilí“
  - schopnost vnést řád do "velkého bujícího zmatku světa"

"Systém stereotypů může být jádrem naší osobní tradice, obranou naší pozice ve společnosti. Jsou (stereotypy) uspořádaným více či méně konzistentním obrazem světa, kterému jsou naše zvyky, chutě, zdroje, pohodlí a naděje přizpůsobeny (...) není se tedy co divit, že narušení stereotypů vypadá jako útok na základy našeho světa (...) Je to (systém stereotypů) záruka našeho respektu k sobě samým; je to projekce naší pozice a našeho smyslu pro hodnotu a právo do světa." (Lippmann, 1922)

Funkce stereotypů pro jednotlivce

- Stereotypy nám pomáhají vybrat ohnisko pozornosti a spoluurčit, co bude a co nebude zapamatováno.
- Lidé svou pozornost zaměřují více k předmětům a jevům, které jsou konzistentní s jejich schématy a stereotypy.

Pozornost je procesem, na kterém bývá "řídící" funkce stereotypů ukazována nejčastěji. Její funkcí je mimo jiné vybírat z komplexního sociálního prostředí relevantní prvky. Ty přitom nejsou pojímány jako jednotlivé, ale ve smysluplných kategoriích.

Např. pokud nezastávám žádný stereotyp o obyvatelích Vídně, nebudu svou pozornost vůči Rakušanům směřovat podle toho, zda jsou nebo nejsou Vídeňáci, ale budu vycházet z jiných, pro mě smysluplných kategorií.

Stereotypy řídí kognitivní procesy

Experiment Taylor a jejich spolupracovníků (Taylor et al. 1978).

Pokusné osoby poslouchaly z nahrávky diskuse šesti mužů - tři z nich byli bílé pleti, tři černé.

Pokaždé, když někdo z mužů mluvil, byl jeho obrázek promítnut na plátno v místnosti.

Po skončení diskuse byly subjektům předloženy napsané jednotlivé příspěvky v diskusi a subjekty byly požádány, aby ke každému příspěvku přiřadily jeho autora.

Výsledky obsahovaly - patrně pro náročnost úkolu - mnoho chyb v identifikaci, ale téměř pokaždé se pokusným osobám podařilo správně uhodnout rasu diskutujícího.

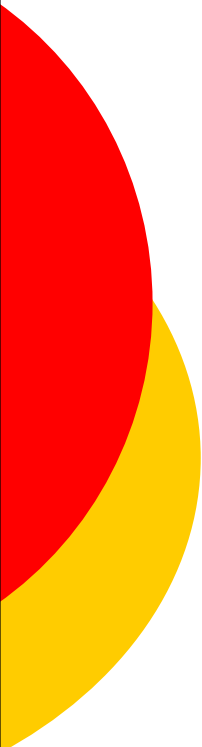
Závěr, který Taylor a její kolegové učinili:

Pozornost subjektů při poslechu příspěvků doprovázeném obrázkem byla soustředěna na ty kategorie, které byly pro subjekty nejpodstatnější - tedy na etnické stereotypy. V hodnocení ostatních kategorií jako byl věk, inteligence, atd. se subjekti mýlili častěji.

Stereotypy řídí interpretaci událostí

Experiment - Interpretace „odstrčení“ (Duncan, 1976)

	Černý-černý	Bílý-bílý	Černý-bílý	Bílý-černý
Jen tak to hraje	0	3	1	8
Dramatizuje situaci	1	7	2	12
Agresivní chování	4	4	5	8
Násilné chování	11	2	24	4

Stereotypy zjednodušují svět a usnadňují orientaci v něm - kategorizace

---

- Tím, že zjednodušují realitu a nabízejí návody pro praktické jednání, dávají nám stereotypy potřebný pocit kompetence, jistotu, že se budeme schopni v chaotickém a komplexním světě vyznat a budeme v něm schopni uspět.
- Proto můžeme stereotypy "ocenit" především ve složitých a nejasných situacích, se kterými se díky nim snáze vyrovnáváme.

Pojetí stereotypů jako organizačních schémat

- Pojetí kognitivního lenocha nebo „skrblíka“ (cognitive miser)
- Sociální poznávání je v tomto pojetí chápáno jako řešení problémů a aktéři jako v zásadě líní a hledající co nejrychlejší a nejefektivnější řešení. Takové pojetí zdůrazňuje používání stereotypů jako přirozenou a nutnou funkci lidské psychiky.
- Styly poznávání a sebe-definování – orientace na normy (Berzonsky, 1991)

Stereotypy jako nositelé emocí

Výzkum S. Fiske (1982)

- Vybrala na základě předpokládané znalosti „typické“ vlastnosti předních amerických politiků této doby (jmenovitě šlo o Cartera, Reagana, Bushe, Kennedyho a Browna) a rozdělila je mezi určitý počet hypotetických osob.
- Tyto osoby byly účastníkům výzkumu představeny jako kandidáti ve volbách (neboli politici), společně se soupisem jejich vlastností.
- Někteří kandidáti přitom měli rysy „namíchané“ tak, že se v jejich popisu neobjevovala žádná z „politických“ vlastností, někteří byli naopak přímo prototypem předního amerického politika z roku 1982 (s vlastnostmi jako extrovert, mimořádně ambiciózní, občas nedůvěryhodný, atd.).
- Sledovány byly afektivní reakce na jednotlivé kandidáty
- Zjistila, že „typičtí“ politici vzbuzovali více negativních afektů, než jejich „netypičtí“ kolegové.

Záporný stereotyp politika se promítnul do reakcí na jednotlivé kandidáty a ovlivnil je směrem k „zápornému pólu“.

Teorie sociální identity (social identity theory)

- Pokud člověku položíme otázku "Kdo jsi ?", často se dostaneme k tématu sociální identity, protože odkazují k členství ve skupině.
- Psychologicky nejdůležitější je rozlišení mezi skupinou, ke které patřím (skupina "my", in-group) a skupinou do níž nepatřím (skupina "oni", out-group).
- Centrální teze: lidé se snaží udržet si pozitivní sociální identitu, tedy vysoké skupinové sebehodnocení
- Výsledkem jsou různé skupinové "strategie": Snižování hodnoty druhých skupin (out-groups), snaha o zlepšení vlastní (in-group)
- Nejde přitom jenom o samotné členství, ale i identifikaci s referenčními skupinami, tj. se **stereotypickými představami o dané skupině:**

Teorie sociální identity (social identity theory)

Stereotypy tedy pomáhají udržovat pozitivní identitu a to hned dvěma způsoby:

- poskytují informace o druhých skupinách a každou z nich pevně váží k určitému místu v sociální hierarchii.
- ze znalosti těchto informací a této hierarchie plyne určitý pocit nadřazenosti
- stereotypy popisují a vysvětlují vlastní skupinu příznivěji, než jiné skupiny.

Teorie sociální identity (social identity theory)

- Všechny tyto jevy - stereotypy, předsudky i diskriminace jsou v diskursu teorie sociální identity chápány jako důsledky snahy o udržení nebo zvýšení skupinového sebehodnocení.
- Stereotypy mohou z tohoto pohledu sloužit ke kompenzaci vlastních komplexů (například pohrdání vzdělanci je prostředkem ke kompenzaci vlastní intelektuální nedostatečnosti)
- Míra přijetí auto- a heterostereotypů je u členů skupiny individuálně proměnlivá - jedním z určujících faktorů je závislost na skupině: Čím je člověk na své skupině více závislý, tím je tlak na konformitu při přijímání a užívání stereotypů vyšší.

Stereotypy jako návody pro jednání a úsudek o lidech

Stereotypy mohou fungovat jako návody k sociálnímu jednání a k vytváření si úsudků o lidech.

(viz zkreslení v sociální percepci a hodnocení, haló efekt)

Na základě sociálního stereotypu přisuzují lidem s určitým vzhledem, chováním nebo projevem status hlupáka či inteligenta.

Stereotypy ulehčují interakci hlavně v situacích, kdy nevíme co od neznámého člověka očekávat

- Yzerbyt (2000) vychází z faktu, že stereotypy dávají světu subjektivní smysl.
- Jejich funkce spočívá ve schopnosti spojit nové poznatky s předchozími vědomostmi.
- Zásadním bodem je, že nezajišťuje pouze popis dané sociální skupiny, ale i její vysvětlení. Přítomnost takového vysvětlení je nutná, neboť stereotyp není pouze souhrnem poznatků, ale celistvým "příběhem" dané skupiny – tak vznikají **mýty**
- Pomocí stereotypů se tedy dovídáme i proč jsou věci takové jaké jsou

Ideologické funkce - ospravedlnění systému

- Jost a Banaji (2004) definují ospravedlnění systému (system justification) jako "psychologický proces, skrze nějž je existující společenské uspořádání legitimizováno, dokonce i na úkor osobních a společenských zájmů„.
- Příkladem takového procesu je pro ně častá tendence členů marginalizovaných a minoritních skupin k přijetí a internalizaci negativních stereotypů o sobě samých.
- Z pohledu teorie sociální identity, je tato skutečnost nepochopitelná, protože odporuje jejímu základnímu principu, tedy snaze o udržení si vysokého skupinového sebehodnocení. Teorie sociální identity rovněž nevysvětluje, proč jsou stereotypy tak konsensuálně přijímány napříč společností.
- Mohou pomoci koncepty jako „naučená bezmocnost“ (???)

Ideologické funkce - ospravedlnění systému

Stereotypy jsou významné i ideologicky: "Stereotypy slouží ideologickým funkcím, zejména tím, že ospravedlňují vykořisťování určitých skupin a tím, že vysvětlují chudobu a bezmoc jedněch a úspěch jiných tak, že tyto rozdíly vypadají legitimně a dokonce přirozeně

Vysvětlení, která stereotypy nabízejí, mohou zastírat pravou povahu věcí, například označovat za přirozené to, co je ve skutečnosti podmíněno historicky.

Ideologická funkce stereotypů - privilegovanost vlastní skupiny

---

- Autostereotypy nabízí příznivý obraz našich členských a referenčních skupin a, mají-li být konfrontovány s heterostereotypy jiných skupin, zajišťují aby toto srovnání pro nás dopadlo příznivě.
- Stereotypy poskytují znalost sociální hierarchie a každé skupině či jednotlivci v ní přiřazují pevné místo. Tím zajišťují svým nositelům pocit nadřazenosti, pocit, že "máme věci pod kontrolou".
- Legitimizace: Společenské uspořádání je ospravedlňováno na základě stereotypů určitých skupin a to tak, aby výsledek byl pro naši skupinu příznivý. Pokud jsem členem úspěšné sociální skupiny, je pravděpodobné, že náš úspěch bude námi vysvětlován na základě vlastností a schopností, čímž se zpětně posílí vědomí naší privilegovanosti.

Předsudky

Předsudek je fixovaný, připravený postoj aplikovaný na objekt bez ohledu na jeho individualitu nebo přirozenost (Allport, 1954).

Jednotlivec užívající předsudky nezvažuje alternativní možnosti nebo vysvětlení, když soudí druhé, spíše je výsledek interpersonálního hodnocení předpovídán a souzen předem.

Můžeme mít i pozitivní, stejně jako negativní předsudky.

Předsudky

Allport (1954) popsal 5 stadií etnických předsudků, které mohou vzniknout ve společnostech, které tolerují, nebo podporují rasismus.

- 1. *Pomlouvání* - nepřátelské pomluvy, verbální očerňování, rasistická propaganda a podobně.
- 2. *Vyhýbání se* - udržování etnické skupiny oddělené od vládnoucí skupiny ve společnosti. Můžeme to vidět například v praktikách některých realitních kanceláří, které varují bílé lidi před oblastmi, kde žijí etnické menšiny a tak vznikají ghetta.
- 3. *Diskriminace* - kdy menšiny jsou vyloučeny z občanských práv, zaměstnání a přístupu k jistým formám bydlení. Toto se ukázalo v Jižní Africe za vlády Apartheidu a je to také možno nalézt v Británii, kde černí obyvatelé jsou častěji nezaměstnaní, než bílí s obdobnou kvalifikací, neboť zaměstnavatel upřednostňuje zaměstnávání bílých.
- 4. *Fyzický útok* - násilí zaměřené na lidi a majetek, které může přicházet od rasistických organizací, jako je Národní Fronta, od neorganizovaných skupin individuů a nebo (jako v Jižní Africe a několika dalších zemích) od státu samého.
- 5. *Vyhlazení* - bezohledné násilí proti celé skupině lidí, jako nacistický pokus o zničení všech evropských Židů a Romů během první pol. tohoto století

Teorie vrozené agrese.

Předpojaté chování je chápáno jako výraz či důsledek biologického "pudu" - soutěžit, bránit teritorium, nebo ochraňovat příbuzné geny.

- Ardrey (1966) - lidské bytosti mají základní "instinkt" k obraně jejich teritoria a tento vede také k válkám a rasovým konfliktům.
- Dawkins (1976) tvrdí, že předsudky proti okolním skupinám vznikají, protože individuum je biologicky "hnáno" k tomu, aby chránilo ty, kteří mají stejné geny. Z toho vyplývá, že tomu, kdo je nemá, bude automaticky nedůvěřováno. Je to založeno na *sočiobiologické teorii* E. O. Wilsona (1976), která zdůrazňuje příbuzenskou selekci oproti jiným faktorům.
- Hayes (1986), jelikož biologické přístupy k porozumění lidské existenci jsou *redukcionistické*, redukují vše pouze na jednotlivé jednoduché příčiny a ignorují nebo znevažují jiné aspekty lidského prožívání.

Teorie autoritářské osobnosti

- Adorno a jiní (1950) - tvrdí, že základem lidských předsudků je zvláštní typ osobnosti. Důsledkem výchovy, jisté typy lidí více inklinují k tomu, aby měly předsudky vůči okolním skupinám, než jiní.
- Jsou to lidé, kteří byli vychováni s extrémně pevnou disciplínou, která měla za následek silné pocity agrese. Následkem pevné disciplíny nemohla ale být tato agrese vyjádřena, a tak byla zinternalizována a manifestována proti jiným cílům, zvláště minoritním etnickým skupinám a lidem, kteří jsou nějakým způsobem společensky odlišní.
- Přestože je teorie autoritářské osobnosti v určitých ohledech užitečná, má svá omezení. Může poskytnout vysvětlení toho, proč jsou někteří lidé více náchylní k předsudkům, než jiní, ale neumí vysvětlit, jak se stávají předpojatými celé společnosti, nebo skupiny uvnitř společností.

Stereotypy, předsudky. Ovlivnění chování člověka velkou skupinou

---

Zpracováno s využitím podkladů P. Pospěcha (2004) a A. Wvrbkové (2005)

Teorie obětního beránka

- Hovland a Sears (1940) analyzovali množství lynčů, které se odehrály na jihu Spojených států, a zjistil, že množství vysoce korelovalo (negativně) s cenou vlny.
Tvrдили tedy, že ekonomická frustrace byla převedena na populaci černých a vyjádřena formou lynčů. Černoši na jihu se stali *obětními beránky* ekonomických problémů farmářů.
- Weatherley (1961) požádal subjekty, aby vyplnili škálu antisemitismu, která měřila, nakolik mají předsudky vůči Židům. Nato vyplňovali odlišný test a zatím co tak činili, polovina z nich musela vyslechnout velmi ponižující poznámky. Potom ještě vyplňovali projekční test, ve kterém vyprávěli příběhy o obrázcích, které jim byly ukázány.

Extrémní hostilitu vykazovali ti, kteří byli ponižováni.

- Zastánci této teorie upozornili na to, že předsudky jsou často silnější v oblastech se sociální deprivací. Nicméně, Bagley a Verma ukazují, že nejprve musí existovat sociální klima, které předsudky toleruje.

- Aronson a Osherov (1980) podávají zprávu o experimentu vedeném školními učiteli, který byl mnohokrát opakován. Učitel jednoho dne žákům oznámil, že hnědooké děti jsou nadřazené a budou "vládnoucí třídou". Hnědookým dětem byla poskytnuta zvláštní privilegia, zatím co ti s modrýma očima museli sedět ve třídě vzadu, čekat na konci řady a měli méně času na hraní.
- Velmi brzy začaly modrooké děti hůře pracovat, popisovaly sami sebe negativněji a stávaly se depresivními nebo vzteklými. Hnědooké děti se staly arogantními a tyranizujícími a měly ke druhým ošklivé poznámky. Druhý den se ale věci otočily, takže modrooké děti byly "vládnoucími". Velmi časně se celý proces obrátil. Toto ukazuje, jak mohutně může proces institucionalizované diskriminace mít za následek zjevné osobnostní charakteristiky a nízký výkon, nacházený často mezi ^{dalsí} členy utlačovaných menšinových skupin.

Změny předsudků

---

1. Osoby musí mít rovnocenný status.
2. Musí být možnost pro osobní známosti.
3. Je nutný kontakt s nestereotypními jedinci.
4. Kontakt mezi skupinami musí být společensky podporován.
5. Musí existovat příležitost ke spolupráci

Společenská podpora kontaktu mezi skupinami

Pokud okolní společenské prostředí podporuje meziskupinový kontakt a rovné, spravedlivé zacházení, předsudky se spíše sniží.

Naopak pokud okolní společenské prostředí je proti těmto myšlenkám a dává lidem společenskou identifikaci, předsudky jsou spíše udržovány.

Kontakt mezi dvěma jedinci vyústí ve snížení předsudků spíše tehdy, když je podporován jimi respektovanými přáteli a rodinou.

Le Bonova teorie "psychologie davu"

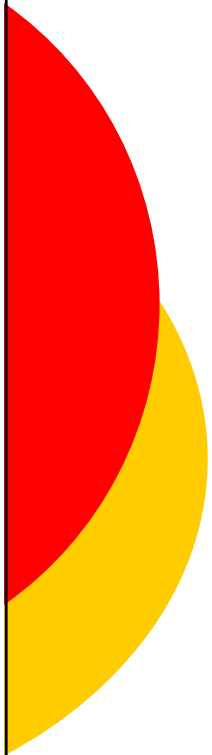

Gustav Le Bon (1895)

- „Davy jsou nebezpečné a dokonce patologické události“
- Dav pracuje zcela podle principů primitivních impulsů a bez racionality
- „Zákon duševní jednoty“: členové davu klesají do barbarského stavu, který by jako individua netolerovali.

Diener (1979) předpokládá, že lidé, jejichž pozornost je zaměřena na něco jiného, jako je tomu pokud sledují sportovní zápas nebo nějakou vzrušující událost, se stávají méně vědomými si sami sebe a mohou se tedy stát impulsivnějšími a méně společensky omezenými. Tento stav odosobnění tvrdí Diener, vede k pěti následkům:

1. Zeslabení běžné kontroly impulsivního chování;
2. Zvýšení citlivosti k emočnímu vzrušení a situačním klíčům;
3. Neschopnost sledovat nebo kontrolovat vlastní chování;
4. Nižší souvislost se společensky schváleným jednáním;
5. Nižší kapacita rozumového plánování.

Změny nálad v davu

Jak se dav "mění"? Waddington, Jones a Critcher (1984) studovali "body vzplanutí" v politických demonstracích tak, že se jich účastnili a dělali rozhovory a určili následující doporučení pro úspěšnou kontrolu davu:

1. Dav má být ponechán sebekontrolě (self - policing) kdykoli je to možné.
2. Mělo by existovat efektivní spojení mezi policií a organizátory.
3. Pokud je policie zapojena, měla by užívat co nejmenší síly, aby nebyla členy davu vnímána jako vyvolávající problémy.
4. Toto zapojení ve vedení davu by mělo být řízeno pomocí účinné interpersonální komunikace.
5. Policie a posily by měly být vnímány jako odpovědné za své činy společnosti, spíše než aby byli vnímáni, jako by si mohli dělat co chtějí.